

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi

ISSN: 2149-5866

Sayı: 10 (Temmuz) 2023 s.2-31, TÜRKİYE

DOI: 10.30804/cesmicihan.1205782

Araştırma Makalesi

OSMANLI DEVLETİ'NDE TELGRAF MEKTEBİ / FÜNÛN-I TELGRAFIYE/ TELGRAFHÂNE-İ ÂMİRE MEKTEBİ VE EĞİTİM VERDİĞİ BİNALAR*

İrem CERAN**

Nuran KARA PİLEHVARİAN***

Öz: Telgraf 1792 yılında Fransa'da Optik(havai) telgraf olarak icad edilmiş, 1793 senesinde kullanılmaya başlanmıştır. Samuel Morse, kendi alfabesiyle oluşturduğu elektromıknatıslı telgraf ile haberleşme sisteminin seyrini değiştirmiştir. S. Morse Amerika ve Avrupa Devletleri'nde göremediği destek için 1855 yılında Sultan Abdülmecid Han'a bir telgraf göndererek çalışma prensibini tanıtmıştır. Yapılan telgraf denemeleri başarılı olunca Sultan Morse'u berat ve nişan-ı iftihara layık görmüştür. Morse bu berat ve nişanı destek göremediği ülkelerde patent olarak kullanmıştır. 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında kullanılmaya başlanan optik telgrafın yerini Morse'un icadı olan telgraf almıştır. 1853-56 Kırım Harbi sırasında askeri ihtiyaçlar nedeniyle ilk hatlar kurulmuştur. Osmanlı Devleti kısa sürede topraklarının büyük çoğunluğuna komşu ve sınırı olmayan civar ülkelerle iletişim sağlayabilecek genişlikte şebeke ağı kurmuştur. Şehir merkezlerinde telgrafhaneler kurulmuş (Telgrafhane-i Amire, Üsküdar, Beyoğlu), hızla sayısı artan telgrafhanelerde çalışacak memurları yetiştirmek için eğitim sistemi düzenlenerek çeşitli nizamnameler yayınlanmıştır. 1861 yılında Fünun-i Telgrafiye Mektebi ile başlayan telgraf eğitimi süreci, Posta ve Telgraf Mektebi ve son olarak Posta ve Telgraf Mektebi Alisi'nin açılmasıyla düzene kavuşmuştur. Bu makale kapsamında Osmanlı Devleti'ne telgraf alanında eğitilmiş uzman memur yetiştiren mektepler ve kullandıkları binalar incelenmiş ve tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Telgraf, Eğitim, Eğitim Yapıları, Sivil Yükseköğretim

TELEGRAPH SCHOOL IN THE OTTOMAN EMPIRE / FÜNÛN-I TELGRAFIYE / TELEGRAPHANE-İ AMİRE MEKTEBİ AND EDUCATION BUILDINGS

Abstract: The telegraph was invented in France in 1792 as an optical (overhead) telegraph and started to be used in 1793. Samuel Morse changed the course of the communication system with the electromagnet telegraph which he created with his own alphabet. S. Morse introduced the working principle by sending a telegram to Sultan Abdülmecid Han in 1855 for the support that he could not get from the American and European States. When the telegraph attempts were successful, the Sultan deemed Morse worthy of certificate and honor. Morse used this certificate and insignia as a patent. The telegraph, which was invented by Morse, replaced the optical telegraph, which was used during the 1828-29 Ottoman-Russian War. During the Crimean War of 1853-56, the first lines were established due to the military needs. In a short time, the Ottoman Empire established a wide network that could provide communication with neighboring countries and borderless countries. This wide and useful telegraph network led to the demands of the great states to make telegraph agreements with the Ottoman Empire. Telegraph offices were established in city centers (Telgrafhane-i Amire, Üsküdar, Beyoğlu), and various regulations were published in order to train civil servants to work in rapidly increasing telegraph offices. The telegraph education process, which started with the Fünun-i Telgrafiye Mektebi in 1861, gained an order with the establishment of the Post and Telegraph School and finally the Post and Telegraph School. Within the scope of this

* Bu makale yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

**Dr. Mimar YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Lisansüstü Programı, FSMVÜ Güzel Sanatlar Meslek Yüksekokulu (Öğr.Gör.), e-posta:iceran@fsm.edu.tr ORCID: 0000-0002-2254-4696

*** Prof. Dr. YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Lisansüstü Programı ORCID:0000-0002-00212076

article, the schools that trained expert telegraph officers in the Ottoman Empire and the buildings they used were examined and introduced.

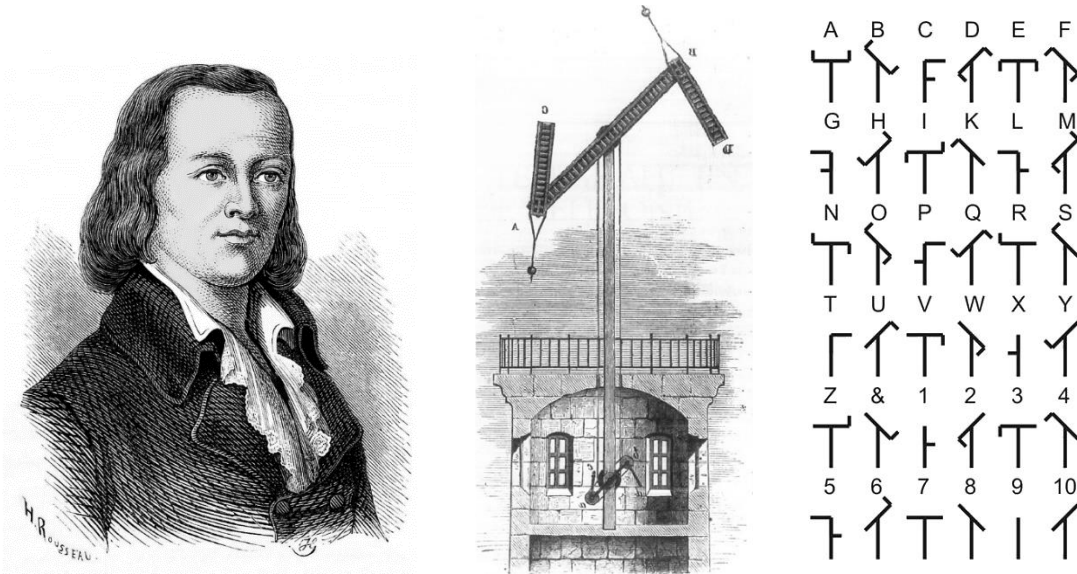
Keywords: Telegraph, Education, Educational Buildings, Civil Colleges

Başvuru/Submitted: 16.11.2022

Kabul/Accepted: 29.12.2022

Giriş

Telgraf sistemi olarak ilk çalışmalar optik(havai) telgraflar olarak ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın başlarında gelişen optik telgraf sisteminin mucidi Fransız Claude Chappé(1763-1803)'dir. (Şekil 1) Fransız rahip ve bilim adamı olan Claude Chappé, 22 Mart 1792 tarihinde uzaktan duyma ve görme esasına dayalı optik telgrafı icad etmiştir (Tural, 2007). Optik telgraf sisteminde, birtakım paneller ile yüksekçe bir yerde bulunan ahşaptan yapılmış kollar vasıtasıyla haberler (Şekil 2), uzak mesafelere iletmeye çalışılıyor ve iki kulede bulunan gözcüler tarafından alfabetik şekillerle oluşturulan mesajların (Şekil 3) alınabilmesi için dürbün kullanılıyordu (Başaran & Demir, 2020).

Şekil 1 Claude Chappé

(Diren Çakılcı, "Osmanlı Devleti Telgraf Şebekesinde Üsküdar Telgrafhanesi ve Önemi", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX., Bildiriler*, ed. Coşkun Yılmaz vd (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2016) I:132

Şekil 2 C. Chappé Telgraf Sistemi Düzenegi

(Ken Beauchamp, *History of Telegraphy* (London : The Institution of Engineering and Technology, 2008.)

<https://nvhrbiblio.nl/biblio/boek/Beauchamp%20-%20History%20of%20telegraphy.pdf>

Şekil 3 Claude Chappé Telgraf Sistemi'nin Grafik Kodları

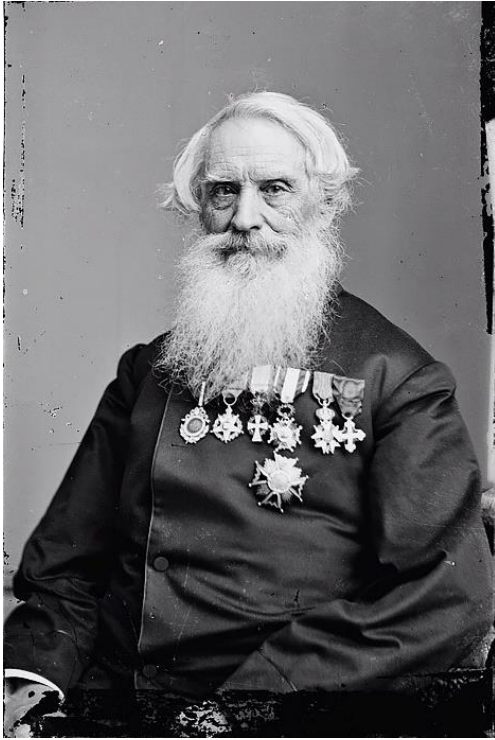
(Çakılcı, "Osmanlı Devleti Telgraf Şebekesinde Üsküdar Telgrafhanesi ve Önemi", 135.)

Optik telgraflar Napoleon Bonapart'ın askeri faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla ilk kez Fransa'da, Paris ve Lille arasındaki 230 kilometrelik mesafeye 15 istasyon yerleştirilerek kullanılmaya başlanmıştır (Beauchamp, 2008). Daha sonra İspanya, Almanya ve İtalya'yı da içine alan 4000 km'lik bir ağ oluşturulmuştur. Bu süreçte Fransa'da 550'nin üzerinde optik usule dayanan telgraf istasyonu inşa edilmiştir. Hızla yayılan bu yeni haberleşme sistemi, Rusya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde farklı isim ve yöntemlerle hayata geçirilmiştir. Kullanılan temel mantık her ülkede aynıdır ancak haberleşme için kullanılan alfabe ile mekanik sistemler birbirlerinden farklılık göstermektedir (Başaran & Demir, 2020).

Osmanlı Devleti optik telgrafı (Şekil 2) ilk olarak 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Boğaziçi'nde kullanmıştır (Davison, 2004). Kaynaklarda Büyükdere, Tophane, Tersane ve Üsküdar'da optik telgraf sistemi kullanıldığı bilgileri yer almaktadır (Çakılcı, 2016). O tarihlerde Dersaadet'te bulunan Charles MacFarlane'in hatıratında Rus gemilerinin Karadeniz ve Boğaziçi'nde dolanıyor olmalarının yarattığı tehlike nedeniyle Osmanlı Devleti tarafından Domuzdere'den İstanbul'a kadar, hareket ettirilebilen tahta çubuklardan oluşan, bir telgraf sistemi kurulduğu yazmaktadır. Yine aynı hatıratta halktan bir kişinin MacFarlane'nin Üsküdar'da Tophane'ye geçtiği sırada Üsküdar'da bazı Türklerin karşı kıyıya mesaj göndermek için çalışmalar yaptığını şahit olduğunu aktardığından bahsedilmektedir. Bu bilgiler Üsküdar ve Tophane arasında bir Chappé telgraf sistemi kurulduğunu göstermektedir. Aynı hatıratta MacFarlane, farklı bir gün Büyükdere ile Tersane arasında mesaj göndermek için çalışma yapan kişilerin görüldüğünü, Tersane'de bulunan amiralin Büyükdere'den gönderilen emri alıp alamadığının bilinemediğini belirtmiştir (Çakılcı, 2016) (Charles, 1829). Optik telgrafın kullanımı telgrafın elektrik akımı ile birleştirilip yaygınlaşması ile ortadan kalkmıştır (Kaçar, 1986).

18. y.y'dan itibaren savaşlarda önemli bir askeri araç olarak kullanılan elektrikli telgrafla ilgili Osmanlı devletindeki ilk girişimler 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında olmuştur. 1839 yılında Morse ile çalışmış Amerikalı Chamberlain tarafından İstanbul'a getirilen elektrikli telgrafın kuruluşu sırasında talihsiz bir kaza sonucu Chamberlain ölünce Osmanlı Devleti'nin bu çağdaş iletişim aracı ile tanışması bir süre gecikmiştir (Davison, 2004).

1835 senesinde elektromıknatıslı telgraf için çalışmalara başlayan Samuel Morse'un (Şekil 4) elektrikli telgrafı, bir elektrik devresinde bobinin bir kolu çekmesi ile rulo kağıdı üzerine izler bırakması esasına dayanıyordu. Kısa ve uzun çekmeler, kısa ve uzun izler bırakıyordu. S. Morse çalışmalarına destek bulmak için önce kendi ülkesi ABD'den, sonra da Avrupa ülkelerinden yardım istemiş ancak bulamamıştır. Samuel Morse (Şekil 4), her daim yeni icatlara kucak açan Osmanlı Devleti'nin o dönem Sultan'ı Abdülmecid Han ile görüşmesi için yakın dostu Chamberlain'i İstanbul'a göndermiştir (Davison, 2004) (Şekil 5).

Şekil 4 Samuel Morse

(<https://turksinamerica.com/2019/05/02/the-american-leonardo-and-sultan-abdulmecid-i>)

(<https://twitter.com/IsilAcehan/status/1399267728972783620/photo/2>)

Şekil 5 Sultan Abdülmecid Han

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BClmecid#/media/Dosya:Sultan_Abd%C3%BClmecid_-_Google_Art_Project.jpg)

1844'te ABD'nin ilk telgraf hattını kuran Morse, madencilik okulu kurmak için Osmanlı hükümetine danışmanlık yapan Amerikalı Profesör J. L. Smith'e (Şekil 6) ulaşmıştır. Smith, madenlerle İstanbul arasında telgraf bağlantısı kurmak için 1847'de

Morse'un bir telgrafını İstanbul'a getirtmiştir. Robert Koleji kurup yöneten Cyrus Hamlin (Şekil 7) ile Sultan Abdülmecid Han'a telgrafi sunmuşlardır.

9 Ağustos 1847 yılında Sultan Abdülmecid Han (Şekil 5) ve devlet erkânının huzurunda elektrikli telgraf ile mesaj denemesi gerçekleştirilmiştir (Akbulut, 2010) (Şekil 8).

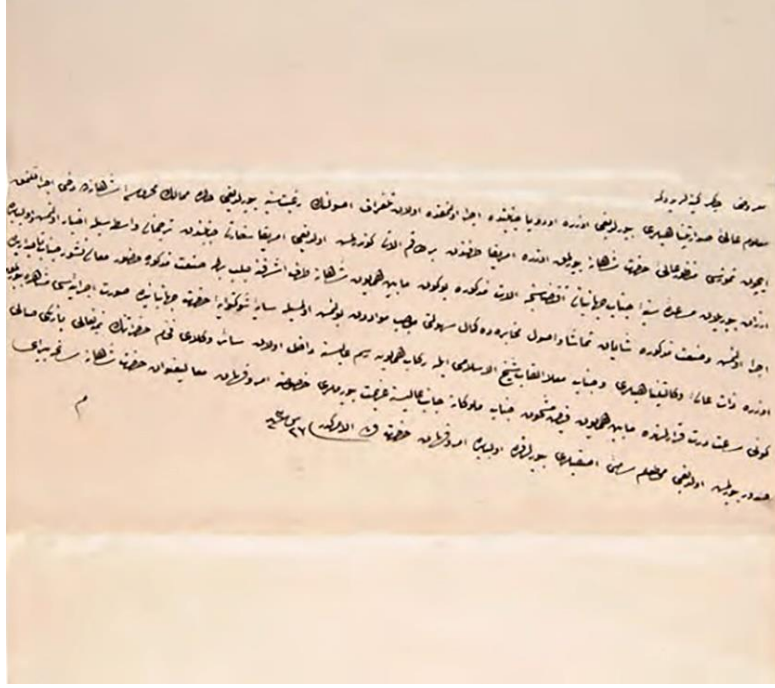

Şekil 6 J. Lawrence Smith

[https://en.wikipedia.org/wiki/J. Lawrence Smith#/media/File:John Lawrence Smith by Tony Rogue. 1854.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/J._Lawrence_Smith#/media/File:John_Lawrence_Smith_by_Tony_Rogue.1854.jpg)

Şekil 7 Cyrus Hamlin

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Cyrus Hamlin \(misyoner\)#/media/Dosya:Cyrus Hamlin \(2\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Cyrus_Hamlin_(misyoner)#/media/Dosya:Cyrus_Hamlin_(2).jpg)

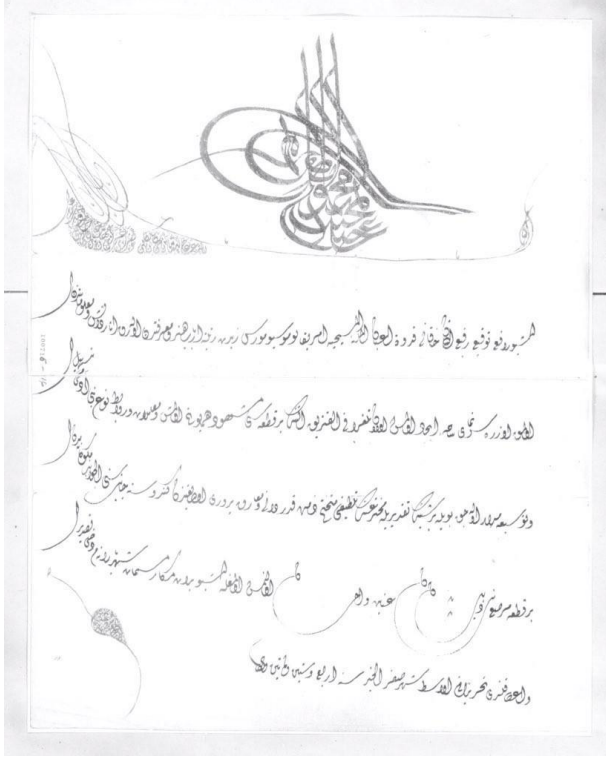
Şekil 8 Sultan Abdülmecid Han'ın Amerika'dan getirtilen telgraf makinesinin nasıl çalıştığını görmek üzere Vükelâ'yı Mâbeyn'e davet eden iradesi

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Dahiliye (İ.DH), 153/7919, 27 Şaban 1263 (10 Ağustos 1847))

Önce padişaha, telgraf ve elektromıknatıs hakkında bilgi verilmiş, Abdülmecid Han aletleri inceledikten sonra Smith'in başka bir odaya giderek mesajı almasını istemiştir. Sultan Abdülmecid'e telgrafın takdim edilmesini olayı yaşayan ve sonra 1863'te Robert Kolej'i kurup yöneten Cyrus Hamlin'in anılarında, Amerikalı diplomat J. P. Brown'un işaretlerin karşılığı olan harfleri Sultan'a gösterdiğini, Sultan'ın “o zaman her dilde mesaj çeker” diyerek “Fransız buharlı gemisi geldi mi? Avrupa'dan ne haberler var?” sorularını sorduğunu ve kendisinin mesajı koridorun diğer ucundaki odaya çektiğini yazmıştır (Hamlin, 2011). Ardından Padişah'ın Smith'in olduğu odaya giderek mesajı okumasını istemiş ve iki kez “Maşallah” demiştir. Ertesi gün saat 13.00'te Padişah, Sadrazam ve Vezirler önünde telgrafın denendiği ve mesajların yine başarıyla iletildiği belirtilmektedir (Hamlin, 2011; Atasoy, 2012; Akbulut, 2010).

Sultan Abdülmecid Han bu başarılı icat için Morse'a çalışmasını takdir eden bir mektupla birlikte elmaslarla bezenmiş bir berat (Şekil 9) ve bir nişan göndermiştir (Yazıcı, 1989) (Şekil 10). Berat'ta muhteva olarak *yetenekli* bir Amerikalı bilim adamı, ulusunun önde gelen bir örneği olan Sayın Samuel Morse'un başarılarının artarak devamını dilerim... şeklinde ifadeleri yer almaktadır (Şekil 9). Nişan ve berattan

memnuniyet duyan Morse 6 Ocak 1849'da padişaha bir teşekkür mektubuyla cevap vermiştir (Tural, 2007).

Şekil 9 Sultan Abdülmecid Han'ın S. Morse'a gönderdiği Berat

<https://turksinamerica.com/2019/05/02/the-american-leonardo-and-sultan-abdulmecid-i>

<https://twitter.com/IsilAcehan/status/1399267728972783620/photo/2>

Şekil 10 S. Morse'a gönderdiği Nişan-ı İftihar

https://de.wikipedia.org/wiki/Ni%C5%9Fan-i_%C4%B0ftihar

Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Fransa'yla birlikte Rusya'ya karşı savaştığı 1853-1856 Kırım Harbi'nde, savaşın gidişatını öğrenmek için pratik bir haberleşme vasıtasına ihtiyaç duyulduğundan ilk telgraf hatları askerî amaçlı olarak yapılmıştır (Hacısalıhoğlu, 2007).

Savaşın etkilediği topraklar Rumeli'den Kırım'a kadar uzandığında, orduların iletişimi için telgrafın burada da kullanım ihtiyacı doğmuştur. Böylece Osmanlı Devleti gerekli çalışmaları hızla tamamlayarak Osmanlı ordusu içerisinde haberleşmeyi kolaylaştırma amacıyla Varna'dan Şumnu'ya kadar, Tuna boyunca ilk telgraf hatlarını kurmuştur (Keleş, 2009). Savaş sırasında İngiltere ve Fransa hükümetleri, Varna civarında inşa ettikleri hatların idare ve muhasebesi hususunda anlaşma imzalamışlardır. Fransa anlaşmaya Osmanlı Devleti'nin de dâhil edilmesini teklif

etmiştir (Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.) 196/37). Osmanlı Devleti tarafından anlaşmanın şartlarının uygun görülmesi üzerine 2 Ekim 1855'te ilgili devletlere anlaşma detayları iletilmiş (İrade Hariciye (İ.HR.) 124/6211, 125/6241, 1272) ve Fransa ile telgraf hatlarının idaresi ve muhasebesi alanında iş birliği yapılmıştır. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti dolaylı olarak İngiltere ile de telgraf iş birliği tesis etmiştir. Fransa ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleştirilen bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Fransa'nın diğer Avrupa devletleri ile imzaladığı telgraf anlaşmalarına dahil olmuş, Osmanlı telgraf merkezleri ile birçok Avrupa merkezi arasında telgraf teatisi gerçekleştirilmesine de imkân sağlamıştır (Çakılcı, 2014).

Savaşın bitmesiyle ordularını geri çeken İngiltere ve Fransa inşa ettikleri telgraf hatlarını Osmanlı Telgraf İdaresi'ne satmışlardır. Bu sayede İstanbul'dan Bükreş'e kadar bir Osmanlı idaresi ortaya çıkmıştır. Bükreş'ten ilerisi için Avusturya hatlarının kullanılması gerektiğinden Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında bir antlaşma imzalanması gündeme gelmiş, 21 Ocak 1857'de Avusturya-Osmanlı telgraf anlaşması imzalanmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 1273) (Şekil 11).

Şekil 11 Avusturya ile Osmanlı Devleti'nin imzaladığı telgraf anlaşması

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Muahedeler (Mhd) 146, 25 Cemazeyilevvel 1273(21 Ocak 1857)

Aynı tarihlerde Osmanlı'ya ait telgraf merkezleri ile bağlantı kurmak isteyen Prusya Osmanlı Devleti ile telgraf anlaşması teklifinde bulunmuştur. Prusya'nın İstanbul Sefiri Prens Lubanow'un girişimi ile Şubat 1861'de Osmanlı-Prusya telgraf antlaşması imzalanmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 1273) (Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.) 376/10) (Şekil 12).

Şekil 12 Osmanlı Devleti'nin Prusya ile imzaladığı telgraf anlaşması

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO) 287/1, Şaban 1277 (Şubat 1861)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO) 161/1, 1277 (1861)

Telgraf hatlarının yaşanan savaşlar sırasında önemi arttıkça Osmanlı Devleti de çağdaşı diğer devletler gibi bu ileri iletişim teknolojisini bir an evvel tüm ülke genelinde kurmanın aciliyetine binaen ilk çalışmaları başlatmıştır. 1855 yılında Sultan Abdülmecid Han yapılmakta olan telgraf hatlarının ileride alacağı durumu, hatların inşası işinin verilen devletler tarafından istenen gibi yapılıp yapılmadığının kontrolü, hesaplarının yapılması, yeniden yapılacak olan hatların keşif ve tayini gibi konularla ilgilenecek, Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa ile üst düzey memurlardan oluşan bir ekipten komisyon kurarak komisyonu Osmanlı topraklarında telgraf hatlarının kurulması çalışmaları ile görevlendirmiştir (Yazıcı, 1989).

Telgraf komisyonun yoğun çalışmaları esnasında elektrikli telgraf şebekesini yurdun her yerine yaymak için 1855 yılında Osmanlı Telgraf İdaresi kurulmuştur. Telgraf İdaresi'nin kurulmasından birkaç yıl sonraya kadar telgraf komisyonu çalışmalarını sürdürmüştür. İlk Telgraf Müdür-i Umumisi Mart 1855'te bu göreve getirilen Tercüme Odası'ndan Billurizade Mehmed Efendi'dir (Ali, 1910) (Ergin, 1940) (Yazıcı, 1992) (Posta ve Telgraf Mecmuası, 1317-1318). Osmanlı Telgraf İdaresi 21 Eylül 1871'de Posta Nezareti'yle birleşinceye kadar (Kaçar, 1986) Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak hizmet vermiştir.

Osmanlı Devleti Kırım Savaşı sırasında Fransızlar ve dolaylı olarak İngilizlerle imzaladığı anlaşma neticesince ilk telgraf hatlarının kurulması işini İngiliz ve Fransız devletlerine vermiştir. İlk telgraf hatları Varna-Şumnu Rusçuk üzerinden Eflak hatlarına oradan Avusturya şebekesine, İstanbul-Edirne-Belgrad, İstanbul-Boğdan üzerinden

Rusya hattına, Edirne-Niş-Aleksinaç üzerinden Sırbistan hatlarına, Ege denizi sahilini takip ederek Tekfurdağı'ndan Selanik'e ve oradan Yunanistan'a, Selanik-Manastır-Ohri-İlbasan-İşkodra üzerinden Avusturya hatlarına, İlbasan Avlonya üzerinden deniz altı kablosu ile Sicilyateyn'in Otranto merkezine, Manastır-Prishtine-Yenipazar-Saraybosna-Gradiška üzerinden Avusturya şebekelerine bağlanmıştır (Kaçar, 1986) (Çakılcı, 2015). Hatları kuran İngiliz ve Fransız teknisyenlerin sistemin çalışması konusunda ilk personelleri oluşturduğu söylenebilir.

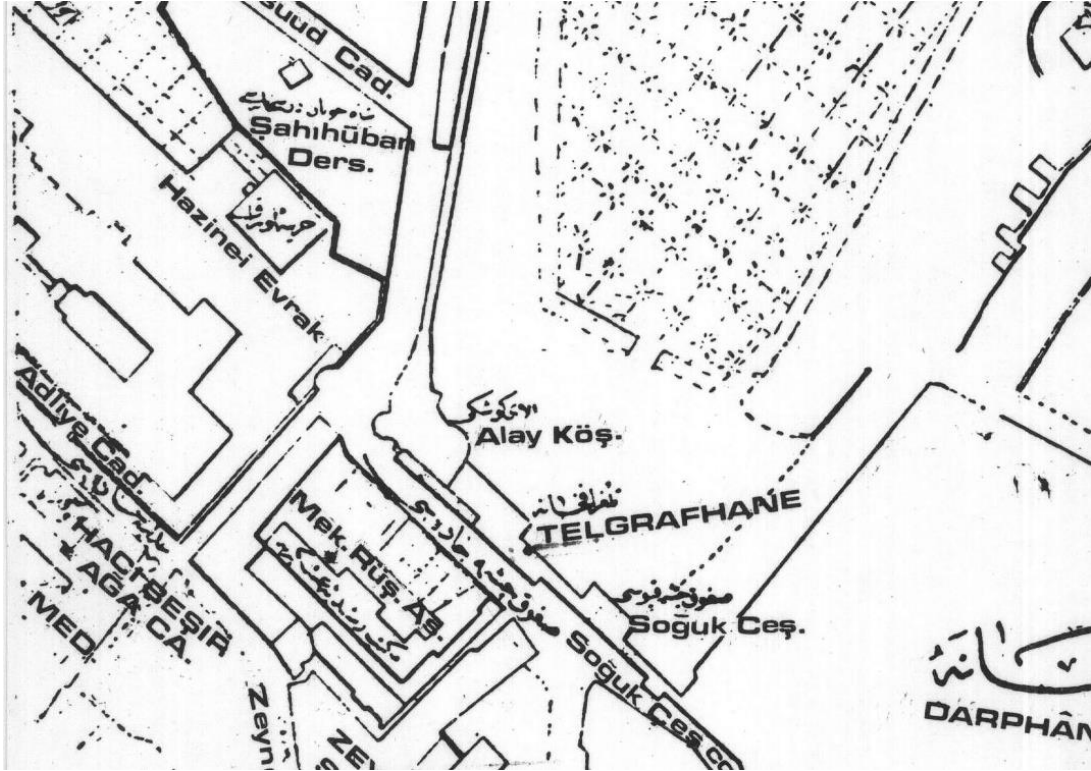
Tüm bu hatların yanında İstanbul'u Gelibolu üzerinden Çanakkale Boğazı'na ve tüm Osmanlı şebekesini İskenderiye'ye bağlayan Çanakkale-Girit-İskenderiye hattı da kurulmuştur (Sönmez & Keskin, 2009).

İstanbul'un ilk telgraf merkezi Bâb-ı Âli'de tahsis edilen küçük bir oda olmuştur. 30 Aralık 1854'te çıkan İrade-i seniyye ile masrafı hazineden ödenecek olan dönemin meşhur mimarlarından İtalyan Mimar Fossati'ye yaptırılmak üzere bina için müsait bir yer seçilmiştir. Alay Köşkü ile Soğukçeşme Kapısı arasındaki sur duvarları üzerinde kâgir bir telgrafhane binasının izni verilmiş, Fossati tarafından projelendirilerek 1855 yılında tamamlanmıştır (Eyice, 1984) (Kaçar, 1986) (İrade Hariciye (İ.HR.), 312/20038). Bu telgrafhane aynı zamanda 1855 senesinde kurulan Osmanlı Telgraf İdaresi'nin merkezi olmuştur. İlk telgrafhane (Telgrafhane-i Âmire) binası iki katlı ve oldukça sade tasarlanmıştır. Bina Kitabesi günümüzde Ankara PTT Müzesi'nde bulunmaktadır (Şekil 13).

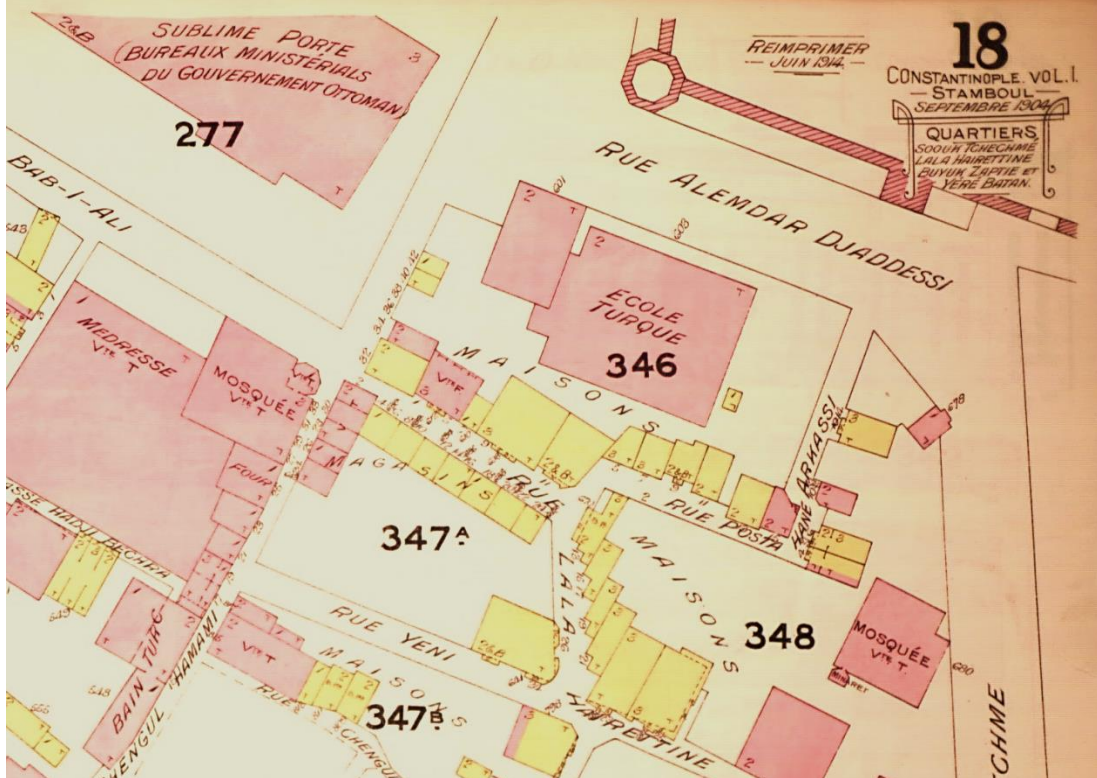
Şekil 13 Telgrafhane-i Âmire'nin Kitabesi

<https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/istanbul-haberlesme-tarihi-228.pdf>

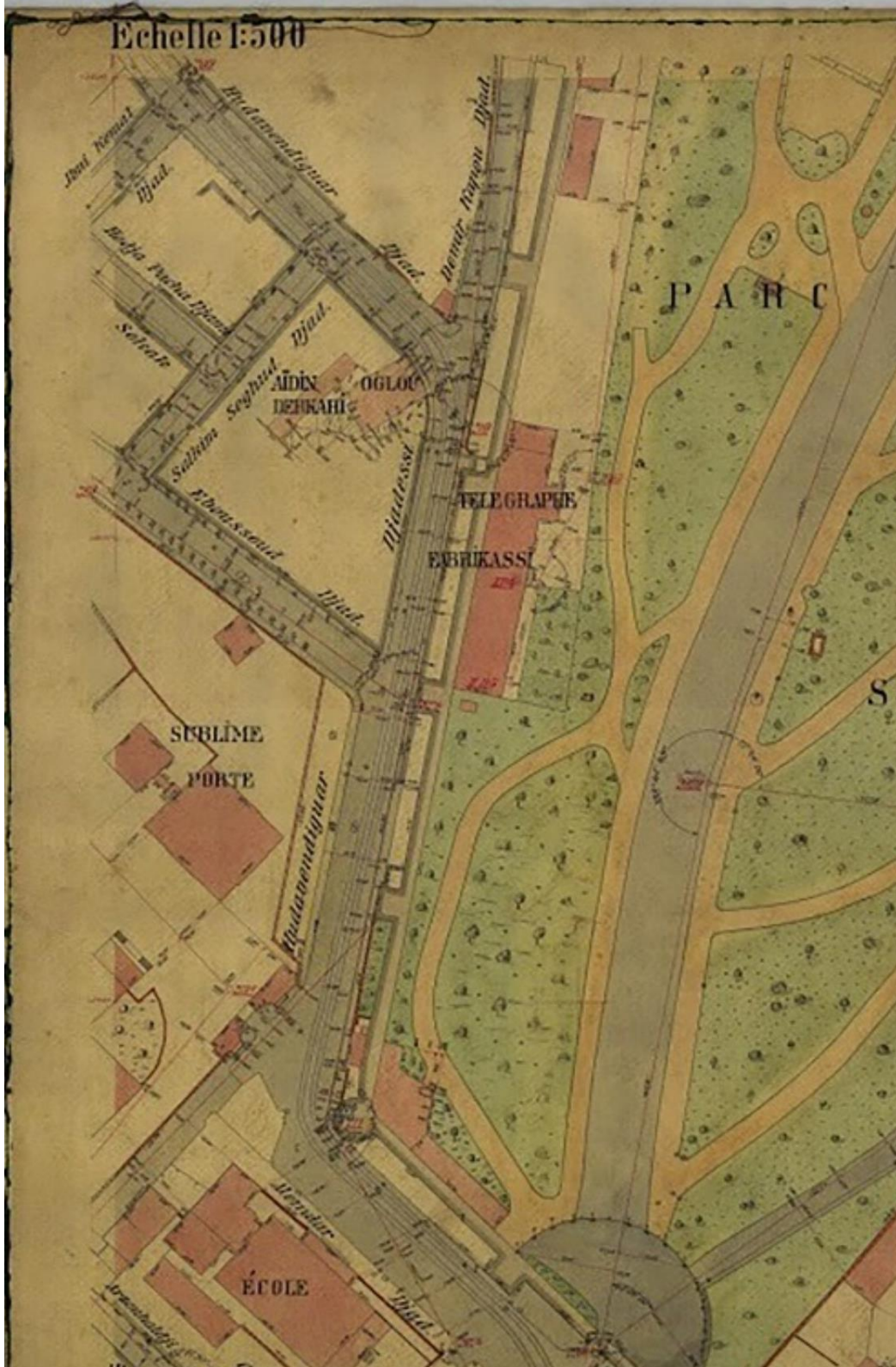
Şekil 14 Yaklaşık olarak 1882 civarında çizildiği anlaşılan İstanbul Haritası'nda Telgrafhane Amire binasının yeri

(Ekrem Hakki Ayverdi, *19. Asırda İstanbul Haritası* (İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1958) pafta A/4)

Şekil 15 1904 tarihli Goad Haritası'nda Telgrafhane-i Amire bölgesi

(1904-06 tarihli Goad Haritaları, Charles Edouard Goad, *İstanbul Sigorta Haritaları*, ed.Ali Mızrak, (İstanbul: Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, 2007) pafta 18.)

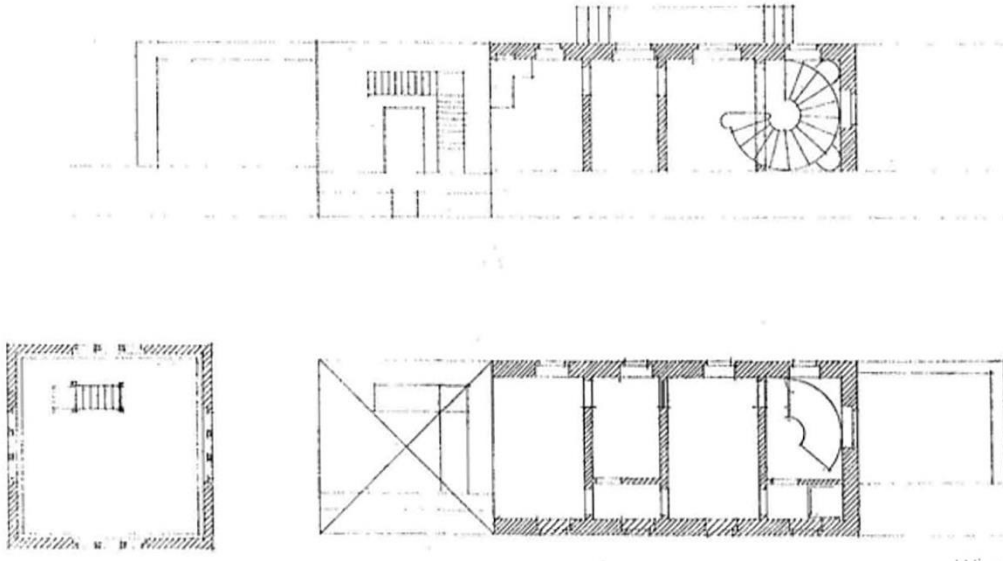

Şekil 16 1913-1914 tarihli Alman Mavileri olarak bilinen İstanbul Haritası'nda yıkılan Telgrafhane-i Amire Binasının Yeri, Alay Köşkü ve Telgrafhane Fabrikası

(Alman Mavileri., 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları, ed.İrfan Dağdelen, (İstanbul: Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları,2006) pafta G7)

Eski haritalar incelendiğinde 1882 civarında çizildiği anlaşılan İstanbul Haritası'nda (Şekil 14) Alay Köşkü ile Gülhane Parkı girişi arasında Telgrafhane-i Amire binası görülmektedir. 1904-06 tarihli Goad Haritası'nda Alay Köşkü ve sur burcu mevcut ancak Telgrafhane-i Amire binası ve izi görülememiştir (Şekil 15). Telgrafhane Fabrikası ise 1914 tarihli Alman Mavileri olarak bilinen İstanbul Haritası'nda Babıali Kapısı'ndan Sirkeci'ye giden yol sur duvarında görülmektedir (Şekil 16).

Fossati burç duvarı ile bitişik olan iki katlı küçük yapıya, burç duvarının üzerine çıktığı konsollara oturan çıkma bir kat ilave etmeyi planlamıştır. Plan krokisinden alt katta sağda iki oda solda geniş bir hol ve yuvarlak bir merdiven olduğu görülmektedir (Şekil 17). Mekân sayısı ve düzenden yönetim katı olduğu düşünülen üst katta müdür ve personele ait olduğu düşünülen üç ayrı mekân mevcuttur (Şekil 17) (Eyice,1984).

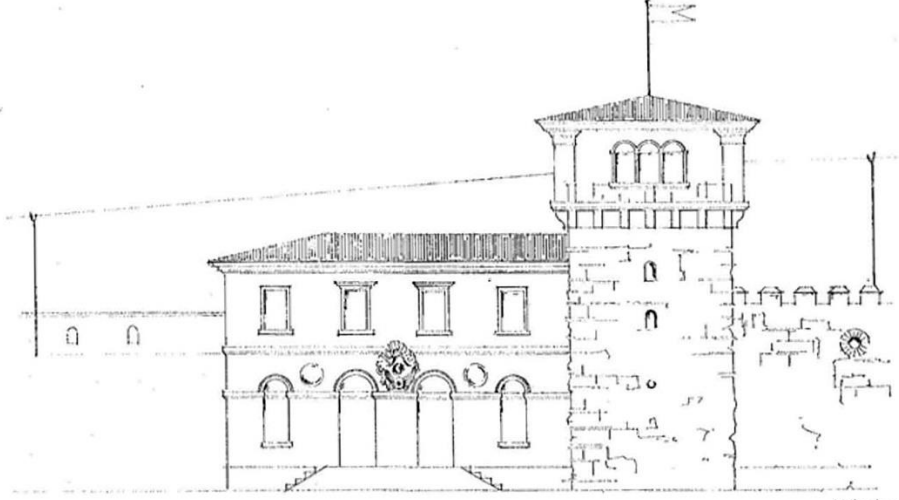

Şekil 17 Telgrafhane'nin Fossati Tarafından Çizilen Projesinde Yer Alan Kat Planları

(Semavi Eyice, "İstanbul'da İlk Telgrafhâne-i Âmire'nin Projesi (1855), 70.)

Mimarın cephe çizimlerinden yandaki iki katlı binaya zeminden dört basamakla çıkılan çifte bir merdivenle giriş verdiği görülmektedir (Şekil 18). Giriş kapıları yan yana ve kemerli olarak tasarlanmış ortalarına devlet arması yerleştirilmiştir. Zemin kat pencereleri kemerli, üst kat pencereleri kemersiz ve dört adettir. Kapı ve pencere

kemerleri arasında yer alan yuvarlak şekillerin ne olduğu tespit edilememiştir. Burç duvarı üzerine yapılan çıkmalı kat köşelerde pilasterlar ve kemerli üçüz pencereleri ile gösterişli bir tasarıma sahiptir (Şekil 18)

Şekil 18 Telgrafhane'nin Fossati Tarafından Çizilen Projesinde Yer Alan Cephe Çizimi

(Semavi Eyice, "İstanbul'da İlk Telgrafhâne-i Âmire'nin Projesi (1855), 71.)

Şekil 19 1868 Senesinden sonra çekilmiş bir fotoğrafta Telgrafhane-i Amire binası

<https://artdogistanbul.com/tanzimat-istanbulunun-mimarlari-fossatiler/>

Fotoğrafta görülen bina resmi Devlet Güvenlik Mahkemesi olan eski Soğukçeşme Askeri Rüstiyesi'nin Alemdar yokuşu tarafından çekilmiştir. Fotoğraf karesinin önünde

sur duvarı, telgrafhane ve ileride de Alay Köşkü görülmektedir. Telgrafhane binası Fossati'nin cephe çiziminden farklı gibi görünsede incelendiğinde birbiriyle uyum sağladığı, Fossati'nin binasının üzerine iki kat ilave edildiği ve yol kotundan zemin kata çıkışı sağlayan çifte merdivenin olmadığı görülmektedir (Şekil 19). Sur duvarının üzerinde yer alan köşk fotoğraf karesine girmemiştir. Çizimde yer alan zemin katın kemerli giriş kapısı ve pencereleri ile birinci katın dört penceresi fotoğrafta bellidir. Birinci katın üzerine dört pencere ile ikinci kat ve yedi pencere ile üçüncü kat çıkmıştır (Şekil 19) Bu kat ilaveleri, mekân yetersizliği yaşandığından 1866-87'den sonra Telgrafhane'nin genişletilmesi sırasında eklenmiş (Gökoğlu, 1935) olduğu düşünülmektedir. Alay Köşkü bir dönem Telgrafhaneye bağlanarak Posta ve Telgraf Nazırlarının makamı olarak kullanılmıştır (Şeref, 1910). Köşkün farklı bir dönem de Telgrafhane müdürlük makamı olarak kullanıldığı bilgisi de kaynaklarda yer almaktadır (Koçu, 1994; Orgun & Uluengin, 1962).

Şekil 20 1918-1922 yılları arasında çekilmiş fotoğraf

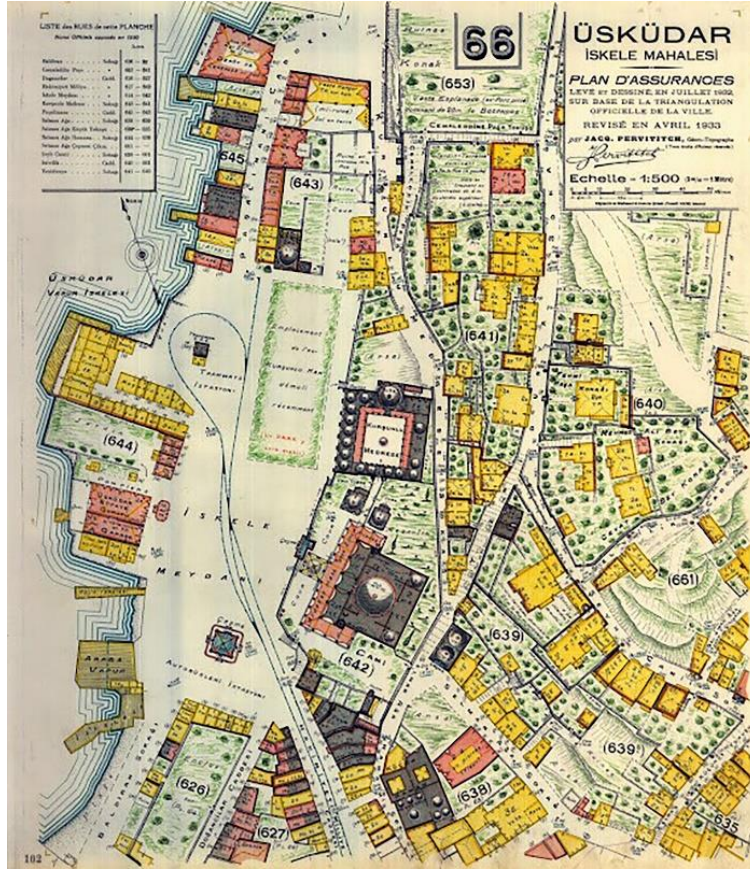
<https://www.facebook.com/EskiZamanlardaIstanbulunEnGuzelFotografлари/posts/3333021196781517/>

1918-1922 yılları arasında çekilen fotoğrafta Alay Köşkü'nün yanında Telgrafhane Binası'nın yıkılmış olduğu görülmektedir (Şekil 20). Yerinde günümüzde sur duvarları devam etmektedir (Şekil 21). 1955 senesinde sur duvarlarının restorasyonu sırasında binanın varlığına dair son izlerin silinmiş olduğu düşünülmektedir.

Şekil 21 Günümüzde Alay Köşkü ve Telgrafhane Binası'nın Yeri (Yazar, 2022)

Ocak 1859'da Üsküdar-İzmit hattı tamamlanarak Üsküdar'da Kışla-yı Hümâyûn'dan ayrı ve doğrudan Telgraf İdaresi'ne bağlı bir telgrafhane açılmıştır. Telgrafhanenin Büyük İskele yanında yer aldığı (Özbek, 2005) ve bir vakıf hanesinin kiralananarak (İrade Dahiliye (İ.DH.), 718/50158) kullanıldığı bilgilerine erişilmiştir (Şekil 22). Bu haneye ait bilgi mevcut değildir. 20 Ocak 1859'da Üsküdar ile İzmit arasında telgraf haberleşmesi başlamıştı (İrade Dahiliye (İ.DH.) 164/8780). Üsküdar'dan başlayan Anadolu hattı İzmit- Ankara-Diyarbakır-Bağdat üzerinden Basra Körfezi'ne bağlanıyordu (Kaçar, 1986). Üsküdar merkezinden Anadolu'nun Güney'ine ilerleyen bir diğer hat ise Halep-Lazkiye-Trablus-Beyrut-Yafa üzerinden ilerleyerek doğu merkezlerini Osmanlı şebekesi ile uluslararası telgraf hatlarına bağlıyordu (Akbulut, 2010).

Şekil 22 Pervitich Haritalarında Üsküdar Büyük İskele bölgesi

(Jacques, P., *Sigorta Haritalarında İstanbul*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003)

1859 ve 1863 yıllarındaki Boğaziçi kabloları vasıtasıyla, iki yaka arasında tesis edilen irtibat sayesinde Üsküdar Telgrafhanesi gelişmeye başlamıştır (Çakılcı, 2016). 1867'de Beyoğlu ve Rumelihisarı Telgrafhaneleri şebekeye dâhil olmuştur. Beyoğlu Telgrafhanesinin Pera'da Meşrutiyet Caddesi üzerinde küçük kiralık bir binada 19. yüzyılın sonlarından itibaren çalışmaya başladığına dair bilgiler mevcuttur. Rumelihisarı yanında hizmete açılan telgraf odası, yangın ihbarında da önemli hizmetler görmüştür. Bunların dışında, Maslak-Emirgân, Tersane-i Âmire (Kasımpaşa), Dolmabahçe Sarayı ve Tokatköy (Beykoz) Çiftlik-i Hümayun gibi ikinci derece telgraf merkezleri de kurulmuştu (Kaçar, 1986).

9 Ağustos 1855 tarihinde Edirne Valisi Rüstem Paşa tarafından Edirne'de Saray-ı Atik caddesinde bulunan bir haneye telgraf telleri bağlanarak telgraf merkezi kurulmuştur. Edirne Telgrafhanesi'nin kullanılmaya başlamasından sonra telgraf merkezine müdür olarak da Mustafa Efendi tayin edilmiştir (Gökoğlu, 1935). Devlet

genelinde kurulan hatlar üzerinden gönderilen ilk telgraflar hep Fransızca olarak Latin harfleriyle Fransız memurlar tarafından yapılıyordu. Edirne Telgraf Müdürü Mustafa Efendi tarafından Mors kodlarının Türkçe karakterlere uyarlanması ile oluşturulan Türkçe telgraf alfabesi (Mustafa Alfabesi) sayesinde 3 Mayıs 1856'da Edirne'den İstanbul'a 128 kelimelik ilk Türkçe telgraf gönderilmiştir (Yazıcı, 1992; Yazıcı, 1983).

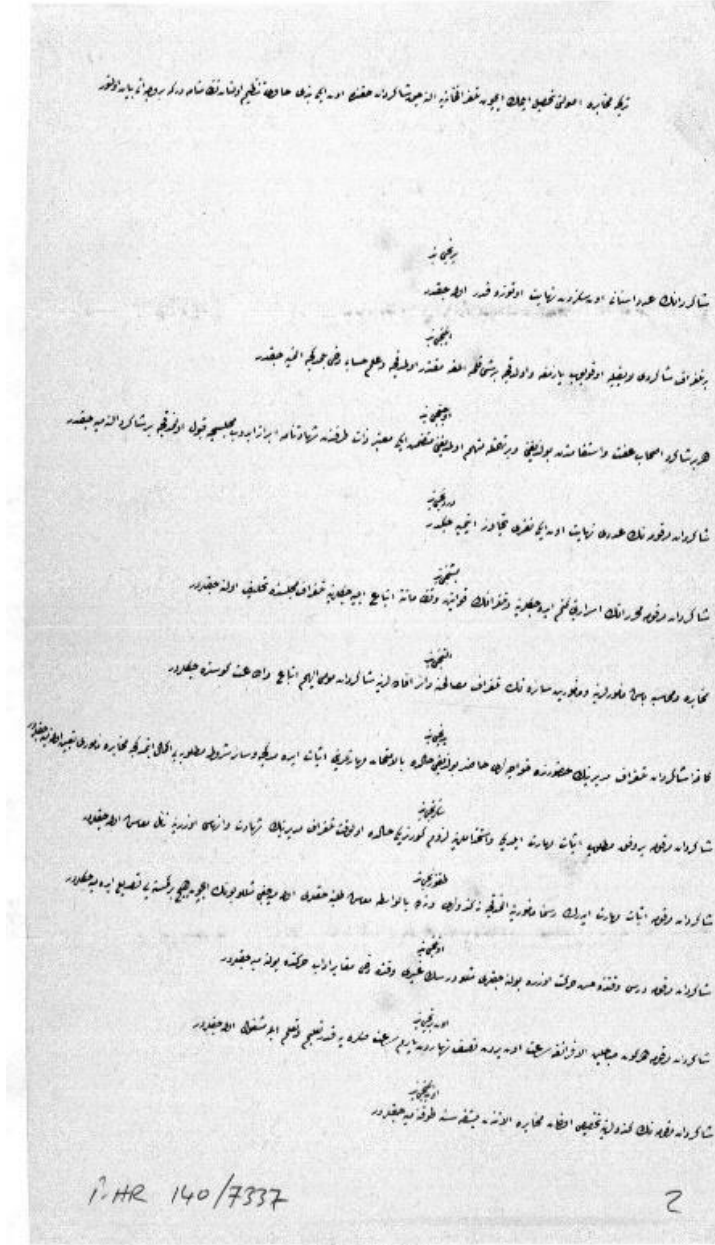
Telgraf merkezlerinin artmasına paralel olarak yetişmiş personel ihtiyacı da artmıştır. Telgraf hatlarının kurulumu için Fransızlarla yapılan 1854 anlaşmasında gelecek olan 16 Fransız telgraf memuruna, yanlarına verilecek Osmanlı memurlarına işi öğretmesi şartı koyulmuştu. Osmanlı Devletinde ilk telgraf memuru adayları, Tercüme Odası memurları arasından seçilen Varna-Bükreş hattının inşasına gönderilen Mustafa Efendi ile Vullich (Voliç) Efendi'dir (Yazıcı, 1983; Ali, 1910).

Fransız memurların yanında uygulamalı olarak telgrafın kullanımını öğrenen Mustafa ve Vullich Efendiler İstanbul'a döndüklerinde kalemdeki diğer memurlara bilgileri öğrettiler. Teşkilat genişledikçe merkez ve taşrada teşkil edilen telgrafhanelerde görev alacak Türkçe ve Fransızca bilen haberleşme memurları, hizmet içi uygulamalı eğitim ile yetiştirilmeye başlandılar (İrade Hariciye (İ.HR.) 140/7337, 1273) (Tankut, 1984).

1857 yılına gelindiğinde Telgraf Müdürlüğü tarafından eğitimin düzenli hale getirilmesi amacıyla 12 maddeden oluşan bir nizamnâme hazırlandı (Düstûr, 1289).

Nizamname iki bölümden oluşmaktaydı. İlk bölümü Türkçe haberleşme memurluğu, ikinci bölüm ise Fransızca haberleşme memurluğu için yetiştirilecek memurlara dair 12'şer maddeden meydana gelmekteydi (İrade Hariciye (İ.HR.) 140/7337, 1273). Nizamnâmeye göre telgrafhaneye alınacak memur namzetleri 18 ile 30 yaşları arasında olmalıydı. Türkçe ve Fransızca için iyi seviyede okuma yazma ile matematik bilgisi de zorunluydu (Düstûr, 1289). (Ata, 1997). Nizamnameye göre İstanbul telgrafhânesinin kontenjanı 12, taşra telgrafhânelerinin ise 2 olarak belirlenmişti (Şekil 23). Başvuranların mektupları başvuru telgrafhanenin müfettişi tarafından telgraf idaresine bildirilecek, idarenin izni olmadan memur namzeti alınmayacaktı. Fransızca haberleşme için sadece İstanbul telgrafhânesine Osmanlı tebaasından 6 kişilik kontenjan belirlenmişti (Düstûr, 1289). Telgrafhânelere memur

yetiştirme yöntemi 1860 yılına kadar bu nizamnâmeye göre devam ettirildi (İrade Hariciye (İ.HR.) 181/10062-4).

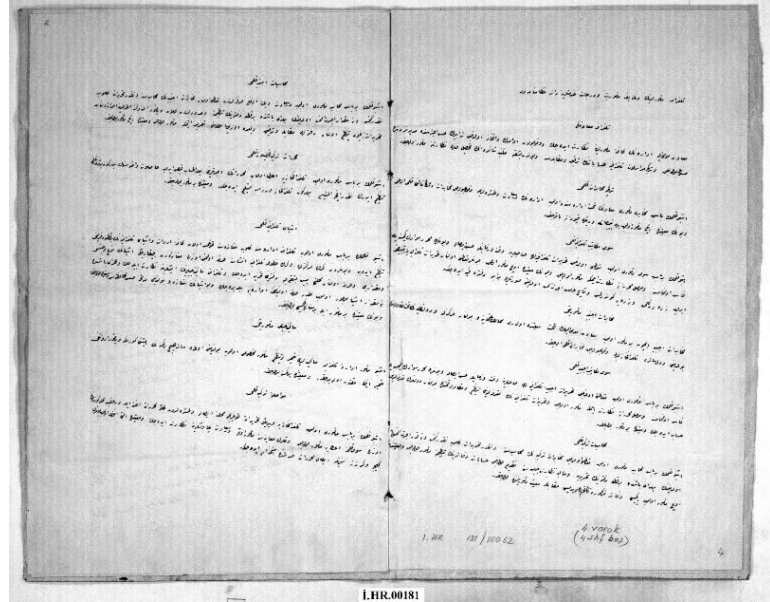
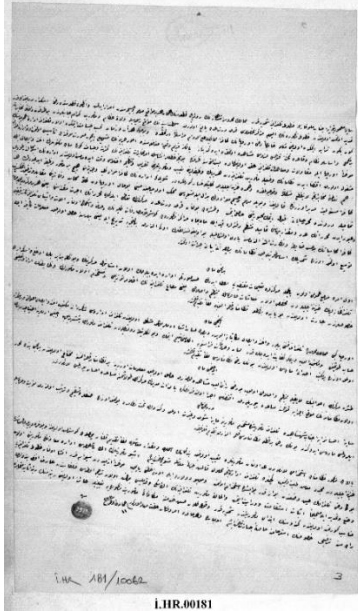

İ.HR.00140

Şekil 23 Telgrafhane muhaberâtını öğretmek için telgrafhâneye alınacak öğrenci hakkında nizamnâme (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hariciye (İ.HR.) 140/7337 21 Cemazeyilahir 1273 (16 Şubat 1857).

'Telgrafhâne'ye alınacak şakirdânın Türkçe ve Fransızca muhaberât usûlünün sûret-i ta'lim ve hareketlerine dâir telgraf müdiri atüfetlü efendi tarafından tertib ve tanzim

olunan iki kıt'a nizamname bi'l-mütala'a münasib ve yolunda görünerek bundan böyle düstûrül-amel tutulmak üzere Divân-ı Hümâyun Kalemî'ne kayd ile'...

Şekil 24 25 Aralık 1860 tarihli Telgraf İdaresi'nin yayımladığı nizamname

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hariciye (İ.HR.) 181/10062-2 11 C 1277 (25 Aralık 1860))

Şekil 25 1861 yılında açılan Fünûn-ı Telgrafiye Mektebi'ne dair belge

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hariciye (İ.HR.) 181/10062-2 11 C 1277 (25 Aralık 1860))

Bütün bu gelişmeler öğrencilerin yetiştirilmesini belirli bir sistematığe bağlamayı mecburi kılmıştı. Bu nedenle telgraf idaresi tarafından 25 Aralık 1860 yılında, telgraf haberleşmesini Türkçeleştirmek ve Türk Telgraf memurları yetiştirmek, öğrencilere mektup alıp verme usûlünü, bu usule yetecek kadar Fransızca'yı ve yeterli derecede matematiği öğretmek amaçlarıyla bir mektep açılmasına dair bir nizamname yayımlandı. 11 Ocak 1861 tarihli iradeyle (Şekil 24) İstanbul'da "Fünûn-ı Telgrafiye Mektebi" açılması hazırlıklarına başlanmıştır (İrade Hariciye (İ.HR.) 181/10062-2, 1273). Açılacak mektep Osmanlı tebaasından telgraf memurları yetiştirerek yabancılara muhtaç kalınmasının önüne geçecekti.

İlk telgraf mektebi olan Fünun-i Telgrafiye Mektebi İstanbul Soğuk Çeşme'de Gülhane Parkı'nın Soğukçeşme kapısı ile Alay Köşkü arasında bulunan Telgrafhane-i Amire binasında açılmıştır (Şekil 25). Bazı kaynaklarda okulun "Telgraf Memur Mülâzimi Mektebi" adıyla açıldığı bilgisi yer almaktadır. Okul, dönemin telgraf müdürü olan Abdullah Feyzi Bey'in önemli icraatlarından biridir (Ata, 2011)(Şekil 26).

Mektepte telgrafçılık ile ilgili teorik ve uygulamalı dersler okutulacaktı. Teorik dersler birer buçuk saat olarak cuma ve pazar günleri hariç her gün sabahları verilecekti. Teorik dersler; Telgraf Fenninin Muhtasar Tarihi (telgraf fenninin kısa tarihi) ve Ulûm-ı Umûmiye-i Elektrikiyyenin Mukaddematı (genel elektrik ilmine giriş, Pillerin istimâl, intihab ve Muhafazası (pillerin kullanımı, seçimi ve muhafazası), Eşkâl-i Telgrafiyye ve Kuvve-i Seyyâlenin Usûl ve Tabiîyi ve Elektriğin Kuvve-i Mıknatısiyyesi (telgrafın ve akım kuvvetinin doğası, elektiriğin mıknatıs kuvveti), Başlıca Teferruat ve Suver-i isti'mâlatı (başlıca incelikler ve kullanılış yöntemleri), Mors Tabir Olunan Makinelerin ve Postaların Vaz'ı Usûlü (mors makinelerinin ve postaların tesisi usûlü), Tel ve Makinelere Dâhilen ve Haricen Arız Olacak Karışıklığın Tamir ve Islahı (tel ve makinelerde ortaya çıkacak olan karışıklıkların tamiri ve düzeltilmesi), Telgrafça Mevcut Olan Edevatın ve Alâtın Hün-i isti'mâli (telgraf alet ve edevatının düzgün kullanımı), Berrî ve Bahri Hutut-ı Telgrafiyyenin Usûl-i Vaz'ı ve İnşası (kara ve deniz telgraf hatlarının inşası), Umûmen Fünûn-ı Telgrafiyye ve Elektrikiyyenin Başlıcalarının icraatı (genel olarak başlıca telgraf ve elektrik dersleri) olarak dokuz dersten oluşmaktaydı (Yıldırım, 2010) (İrade Hariciye (İ.HR.) 181/10062-4).

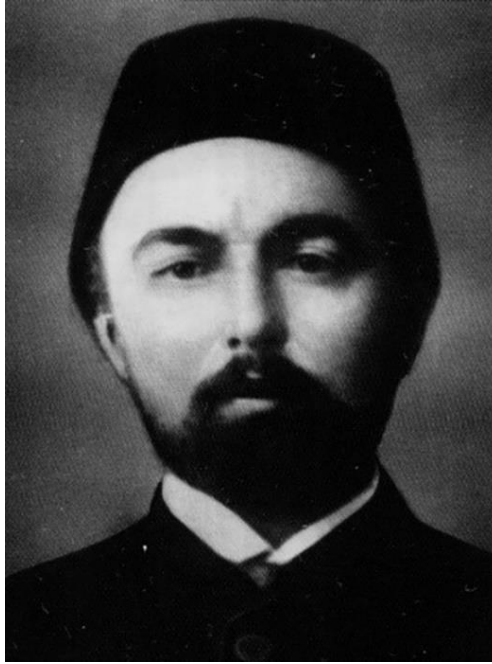
Uygulamalı dersler ise salı ve perşembe günleri 2 saat şeklinde Telgraf Muhaberesi ile idaresi dersi olarak gösterilecekti. Bunun yanı sıra cumartesi ve salı günleri Hesap dersi, Telgraf idaresinin Düzeni, Defter ve Evrak Kayıtlarının Düzenlenmesi ve Telgraf Ücretleri gibi derslerde gösterilecekti (Ata, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Telgrafçılar Nasıl Yetiştirildi, 2011).

Eğitim süresi 2 yıl olan Fünûn-ı Telgrafiye Mektebi'nin öğrencileri eğitim süresince maaşa bağlanmışlardı. Okul 1864 senesinde gelişmiş eğitim programına sahip olması nedeniyle ders araç gereçleri bulmanın zorluğu ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle kapanmıştır (Toptaş, 2004; Yıldırım, 2010; Ergin, 1940).

Başlangıçta telgraf alet ve edevatları Avrupa'dan getirilmekteydi. Bu durum dışa bağımlılığa ve ithal edilenlerin oldukça pahalıya mal olmasına neden olmaktaydı. Mektepte ve telgrafhanelerde ihtiyaç duyulan çok sayıda telgraf alet edevat temini sorunu ortaya çıkınca, Abdullah Feyzi Bey'in Telgraf müdürlüğü yaptığı 1869 yılında (Şekil 26), Mekteb-i Rüştıyeyi Askeri'nin bulunduğu yerdeki ahşap binanın bir odasında

kurulan küçük atölyede iki ay içerisinde yüz telgraf makinesi yapılarak ilk kez telgraf alet ve edevatı üretimine geçilmiştir (Yazıcı, 1983).

Fabrika yapısı zaman içerisinde surların içine alınarak gelişmiş ve sadece İstanbul'un değil, ülke ihtiyacının da önemli bir bölümünü karşılama başarısı göstermiştir. Başarılı bir şekilde işletilen fabrikada, 1869-1918 yılları arasında 5.000'den fazla telgraf makinesi üretilmiştir (Yazıcı, 1983) (Şekil 16).

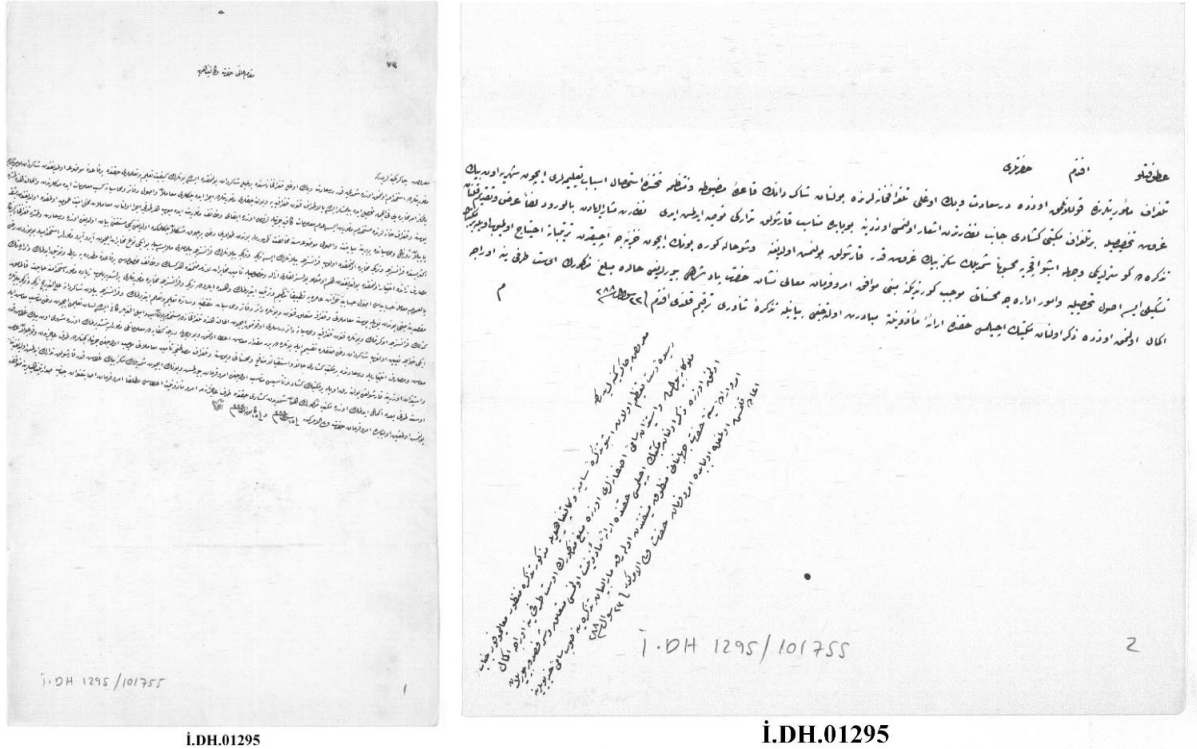

Şekil 26 Telgraf Fabrikası'nın kurucusu Abdullah Feyzi Bey

<http://terscita.blogspot.com/2013/01/telgraf-mektebi.html>

1871 yılında Posta Nezâreti ile Telgraf Müdürlüğü Posta ve Telgraf Nezâreti olarak birleştirilmiştir (Ali, 1910; Yıldırım, 2010; Ergin, 1940; Toptaş, 2004). Nezaret, Fünûn-ı Telgrafiye Mektebi kapatılınca telgrafhanelerde görev alacak memurların yetiştirilmesi hususunu ve eğitim konusunu da ele almıştır. Mektep kapanınca telgrafhaneler mektep vazifesi görerek eski usul meslek içi eğitimi vermeye geri dönmüştür. Verilen bu eğitim öğretim bir program dâhilinde olmadığından, telgrafhanelerde bulunan öğrenciler sadece haberleşmeyi öğrenmekteydiler. Posta ve Telgraf Nezâreti tekrar gündem olan bu sıkıntılarının giderilmesi için 1871 yılında Bâbîâlî'den İstanbul'da bir mektep açılmasını talep etti (İrade Hariciye (İ.HR.) 1295/101755-1). Yeni açılacak mektepte Posta muameleleri ve telgrafa ait konulara yönelik eğitimin verilecekti. Mektebe telgrafhânedede bulunan Emin ve Amil efendiler ile beraber iki de lisan hocasının tayin

edilmesi yeterli görülmüştü (Şekil 27). Ayrıca sınıflara taksim edilecek öğrencilere de birer miktar maaş bağlanması için aylık 10.000 kuruş ödeneğinin yeterli olacağı da belirtilmişti (Şekil 27). 5 Ocak 1872 tarihinde ise Posta ve Telgraf mektebi açıldı (İrade Hariciye (İ.HR.) 1295/101755-1).

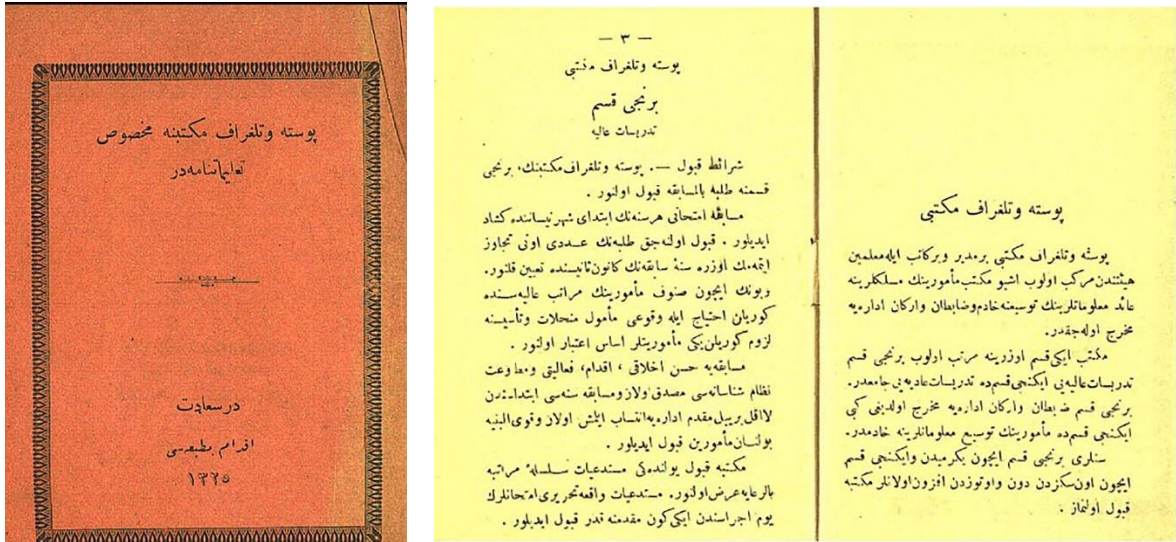
Şekil 27 Posta ve Telgraf Mektebi'nin açılmasına dair arşiv belgesi

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hariciye (İ.HR.) 1295/101755 23 Şevval 1288 (5 Ocak 1872))

Posta ve Telgraf Mektebi'nde eğitime Soğukçeşme kapısı ile Alay Köşkü arasında bulunan ve daha önce kapatılan Fünun-i Telgrafiye Mektebi binası olan Telgrafhanei-i Amire binasında başlamıştır. Mektebin bu binada ne kadar süre bulunduğu belli değildir. Ancak mektebin buradan Çemberlitaş'taki Said Bey Konağı'na taşındığı bilinmekle beraber bu konudaki bilgiler yetersizdir (Toptaş, 2004).

1875'te toplam mevcudu 133 kişi olmuş, 1877-78 yıllarına gelindiğinde Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle öğrenci sayısı düşmüş ve eğitim aksamıştır. 24 Nisan 1880 tarihinde mektep, yönetimdeki istikrarsızlıklar ve mektepten yeterince fayda görülmemesi gibi nedenlerle kapatılmıştır (Ata, 2011; Tanrıkut, 1984).

1880'lerde Telgraf ve Posta idaresine memur yetiştirmek için gerekli telgrafçılık eğitimi önce Galatasaray Sultânîsi'nde daha sonra Dârüşşafaka mekteplerinin bünyesinde verilmiştir. Galatasaray Sultânîsi'nde eğitim rağbet görmemiş, Dârüşşafaka'nın mevcut programına elektrik dersi eklenmiş ve telgraf memurları yetişmesi sağlanmıştır. Buradan mezun olanlar Telgraf Nezâreti fen kalemine memur olarak atanmışlardır (Kamil, 1927; Demir, 2005; Ergin, 1940). 24 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Darüşşafaka mezunlarının telgrafçılıktaki etkinlikleri azalmış Posta ve Telgraf Mekteb-i Alisi adıyla ihtiyaç duyulan posta ve telgraf memurlarının eğitimi için yeni bir okul açılmıştır (Karakoç, 1288; Olgun, 2014; Yıldırım, 2010)(Şekil 28).

Şekil 28 Posta ve Telgraf Mekteb-i Alisi için Hazırlanan Talimatnamenin 1909 Yılında İkdam Matbaası'na Basılan Nüshasının Kapağı ve İlk İki Sayfası

(Said Olgun. "Posta ve Telgraf Mektebi Talimatnamesi." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 25-26

(2014),13: 149)

Şekil 29 1909 yılında İnşaatı tamamlanan Posta ve Telgraf Nezareti Binası

(<https://www.istanbulburda.com/tarihi-yerler/posta-ve-telgraf-nezareti-binasinin-oykusu-sirkeci-de-buyuk-postahane-h5035.html>)

Mektep 13 Ocak 1910 tarihi itibariyle açılarak eğitimine İstanbul Postanesi'(Posta ve Telgraf Nezareti Binası) nde başlamıştır (Yazıcı, 1985; Karakoç, 1288) (Şekil 29).

Eğitim süresi 4 yıl olan mektep iki kısma ayrılmıştı. Birinci kısım tedrisât-ı âliyyeyi ikinci kısım da tedrisât-ı âdiyyeyi câmi'dir. Birinci sınıf öğrencileri 120, ikinci sınıf öğrencileri 80, üçüncü sınıf öğrencileri 50 ve dördüncü sınıf öğrencileri 30 kuruş maaş almaktaydı (Ata, 2011). Mektep müfredatında Matematik, Coğrafya, Fransızca, Rika, Elektrik ve Arapça dersleri bulunmaktaydı. Uygulamalı dersler için Telgraf Fabrikası'ndan yararlanılmaktaydı (Demir, 2005).

Bu süreçte Telgraf Fabrikası, pratik bir eğitim kurumu vazifesini yerine getirmiş ve kalifiye elemanlar yetiştirmiştir (Yazıcı, 1983) (Şekil 16) Talimatnameye (Şekil 28) göre öğrenciler mezun olunca Fen Kalemî ve Muâyene Komisyonu ve Posta ve Telgraf Mesâ'lihi ve Muhâsebe ve Muhâsebât-ı Ecnebiyye ve Ambar Müdüriyyeti kalemlerinde, Hutut Kalemînde ve ambarda ve Müfettiş-i Umûmiler maiyyetinde, İstanbul Beyoğlu

telgrafhanelerinde ve telefon dâirelerinde, İstanbul ve Yeni Cami ve Galata ve Beyoğlu Sirkeci postahanelerinde, Müdîriyyet-i Umûmiyye Fabrikasında, İstanbul-Cisri Mustafa Paşa; İstanbul-Selânik İstanbul-Konya şimendiferleri seyyar muâmelâtında, İstanbul-İzmir İstanbul-Selânik; İstanbul-Trabzon deniz hatları seyyârları maiyyetinde, Estern ve Köstence Kablo Kumpanyaları Telgrafhanelerinde, Dersâadet Baş Müdîriyyeti dâhilinde tamirât-ı hutût ameliyyâtında, O sene içinde Memâlik-i Osmaniyye'de vuku bulacak mühim inşâat-ı hutût ameliyyâtında ve pul tabâatında ve kablo tamirât ve muâyyenâtında, Bahriyye Nezâreti Elektrik Fabrikası Haydarpaşa istasyonun'daki elektrik dâiresi gibi müessesât-ı elektrikiyyede, Telsiz telgraf istasyonları'nda istihdam edileceklerdi (Olgun, 2014) Mektep Cumhuriyet'in ilanından sonra uzun yıllar eğitimine devam etmiş ve ardından İstanbul Mühendis Mektebinin içinde eğitimini sürdürmüştür (Değirmenci, 2015).

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nde telgraf teknolojisi ilk olarak optik telgrafın kullanımı ile başlamış, Samuel Morse'un kendi alfabesiyle geliştirdiği elektrikli telgrafi Sultan Abdülmecid Han'a sunarak patent olarak kullandığı nişan ve beratı almasıyla yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Kırım Harbi esnasında askeri öneme binaen hızla kurulan ilk kurulan telgraf hatlarının dili Morse alfabesine uygun olarak Latin harflerinden oluşmaktaydı. Bu durum Fransız teknisyenlerine ihtiyaç duyulmasına sebep oluyor ve devlet mahremiyetini tehlikeye sokuyordu. Osmanlı Devleti her alanda olduğu gibi haberleşme alanında da dışa bağımlılığı ortadan kaldırmak gayesiyle Osmanlı tebaasından uzman telgraf memurlarını yetiştirmeyi planlamıştır. Mustafa alfabesinin oluşturularak kullanılması bu girişimlerin ilk adımı sayılabilir.

Osmanlı Devleti kısa sürede komşu ve civar devletlerin tamamına yakınıyla hızlı ve kolay iletişim sağlayabileceği telgraf şebekelerini kurmuştu. Bu geniş telgraf şebekeleri diğer devletlerin Osmanlı ile telgraf anlaşmaları yapmak istemelerine yol açmıştır. Aynı hızla ülke topraklarında da telgraf hatları kuran Osmanlı, bu hatların bağlı olduğu merkez telgrafhaneleri oluşturmuş ve buralarda görev alacak yetişmiş uzman telgraf memurlarına ihtiyaç duymuştur.

Bu bağlamda çeşitli nizamnameler ve planlamalar ile telgraf konusunda düzenli eğitim sistemi oluşturulmaya başlanmıştır. Tercüme Odası ile İstanbul ve Taşra

Telgrafhaneleri'nde hizmet içi eğitim olarak başlayan telgrafçılık eğitimi, 1861'de Fünûn-ı Telgrafiye Mektebi'nin açılmasıyla sistematik bir hal almıştır. 1871'de açılan Posta ve Telgraf Mektebi ve aynı dönemlerde telgrafçılık dersleri ile memur yetiştirmeyi destekleyen Galatasaray Sultanisi ve Darüşşafaka ile devam etmiştir. Son olarak Posta ve Telgraf Mektebi-î Âlisi'ne dönüşen mektep Cumhuriyet'ten sonra da uzun yıllar öğrenci yetiştirmiş ve İstanbul Mühendishane Mektebi'ne bağlanmıştır.

Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine eğitim veren telgraf okullarında nitelikli telgraf muhabere memurları yetiştirilmiş, kurulan Telgraf Fabrikası ve üretilen yerli telgraf makineleri ile telgraf teknolojisine katkı sağlanmıştır.

Kaynaklar

Akbulut, Uğur., "Suriye'ye İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi", *History Studies*, 2 (Ortadoğu Özel Sayısı), s. 1-11, 2010.

Ali, Mehmet., "Posta Mebahisi (Memâlik-i Osmaniye'de Telgraf Tesisinin Tarihçesi)". *Posta ve Telgraf Mecmuası*, 1910.

Ata, B. *The Transfer of Telegraph Technology to the Otoman Empire in the XIXth Century*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1997.

Ata, Bahri. "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Telgrafçılar Nasıl Yetiştirildi"., *Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları, Eğitim ve Kültür Yazıları*, C. Öztürk, & İ. Fındıkçı (Dü), 1-27, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011.

Atasoy, N. *İbrahim Paşa Sarayı*. Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *19. Asırda İstanbul Haritası*. İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1958.

Başaran, Vural - Demir, Remzi., *Telgrafçı Mustafa Hami Efendi'nin Telgraf Risalesi*. İstanbul, 2022.

Beauchamp, Ken. *History of Telegraphy*. London: Published by The Institution of Engineering and Technology, 2008.

BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO)*. 196/37, Şaban (Şubat 1861).

BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümayun Name-i Hümayun Kalemî (A.DVN.NMH)*. 8/27, (1273, Cemazeyilevvel 25 (21 Ocak 1857).

BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO)* 161/1. (1277 (1861).

- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Hariciye (İ.HR.) 1295/101755-1*, (tarih yok).
- Charles, MacFarlane. *Constantinople in 1828*. London: Saunders And Otley, 1829.
- Çakılcı, Diren. “Osmanlı Devleti’nde Uluslararası Telgraf İşbirliği: Sicilyateyn/İtalya Örneği”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, cilt 13 - 25-26, s. 51-82, 2014.
- Çakılcı, Diren. *Rumeli Telgraf Hatları (1854-1876)*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Çakılcı, Diren.“Osmanlı Devleti Telgraf Şebekesinde Üsküdar Telgrafhanesi ve Önemi”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2016.
- Dağdelen, İrfan. (Dü.). *Alman Mavileri 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*. İstanbul: Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, 2006.
- Davison, Roderic. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Elektrikli Telgrafın Kurulması*, M. Morali, Çev., İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2004.
- Değirmenci, Ali. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Mesleki Eğitim Veren Okullar (19.yy İstanbul Örnekleri)*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Demir, Tanju. *Türkiye’de Posta Telefon ve Telgraf Teşkilatının Tarihsel Gelişimi 1840 – 1920*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü, 2005.
- Düstûr, *Birinci Tertip*, cilt 2, 357-358. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1289.
- Ergin, Osman.*Türk Maarif Tarihi*, cilt 2, İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1940.
- Eyice, Semavi. “İstanbul’da İlk Telgrafhâne-i Âmire’nin Projesi (1855)”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, cilt 34, s. 61-72, 1984.
- Goad, Charles Edouard. *İstanbul Sigorta Haritaları*. (A. Mızrak, Dü.) İstanbul: Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, 2007.
- Gökoğlu, A. Baha. *Batı ve Doğuda Telgrafçılık Nasıl Doğdu*. İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1935.
- Hacısalihioğlu, Ersoy Neriman.”Kırım Savaşında Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, s. 122, İstanbul, 2007.
- Hamlin, Cyrus. *Robert Kolej’i Kuran Misyonerin Anıları Türkler Arasında*. Çev. H. Yüksel, İstanbul: Meydan Yayıncılık, 2011.
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO). 287/1. 1277, Şaban (Şubat 1861)*
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO). 376/10, (tarih yok).*

- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye (İ.DH.) 164/8780*, (tarih yok).
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye (İ.DH.) 718/50158*, (tarih yok).
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Hariciye (İ.HR.) 124/6211, 125/6241*, (1272, Muharrem 20).
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Hariciye (İ.HR.) 140/7337, 1273, Cemazeyilahir 21 (16 Şubat 1857)*.
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Hariciye (İ.HR.) 181/10062*, (1273, Cemazeyilahir 21 (16 Şubat 1857)).
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Hariciye (İ.HR.) 181/10062-2*, 1273, Cemazeyilahir 21 (16 Şubat 1857).
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Hariciye (İ.HR.) 181/10062-4*. (tarih yok).
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Hariciye (İ.HR.) 312/20038*. (tarih yok).
- BOA.,Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Muahedeler (Mhd), 146*. (1273, Cemazeyilevvel 25 (21 Ocak 1857)).
- Kaçar, Mustafa. *Osmanlı Telgraf İşletmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986.
- Kamil, Ali. *Dârüşşafaka Türkiye’de İlk Halk Mektebi*. İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası,1927.
- Karakoç, Sarkis. *Külliyât-ı Kavânîn*, Nr.6467, Türk Tarih Kurumu, (1288, ZA 6 (17 Ocak 1872)).
- Keleş, Erdoğan. *Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Koçu, Ekrem Reşad. İstanbul Ansiklopedisi Alay Köşkü mad., Cilt 2, İstanbul Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994
- Olgun, Said. “Posta ve Telgraf Mektebi Talimatnamesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, cilt 13, 149-181, 2014.
- Orgun, Zarfif., & Uluengin, Fatih. “Alayköşkü”, *Arkitekt cilt 7*, 31, s. 155. ,1962.
- Özbek, İrfan. “Üsküdar Meydanı’nın Toplumsal Veriler Doğrultusunda Geçirdiği Mekansal Dönüşüm”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu II.*, cilt 2, 377. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2005.
- Pervititch, Jacques. *Sigorta Haritalarında İstanbul*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.

Sönmez, Ali, & Keskin, Özkan. “Telgrafın Osmanlı İmparatorluğu’nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, cilt 25, 71-72, 2009.

Şeref Efendi, Abdurrahman. “Topkapı Saray-ı Hümayunu”, *Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası*, cilt 5, 282, 1910.

Tanrıkut, Asaf. *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilat ve Mevzuatı*. Ankara: Efem Matbaacılık, 1984.

Toptaş, Satılmış. *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Osmanlı Posta ve Telgraf Teşkilatı*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Tural, Osman. *Geçmişten Günümüze Posta*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü, 2007.

Yazıcı, Nesimi. “Osmanlı Telgraf Fabrikası”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, cilt 22, 76-80, 1983.

Yazıcı, Nesimi. “Osmanlı Telgrafında Dil Konusu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 26, 751-764, 1983.

Yazıcı, Nesimi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Tanzimat Döneminde Osmanlı Posta Örgütü, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, (1985).

Yazıcı, Nesimi. “Tanzimatta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı”. *150'nci Yıldönümünde Tanzimat Ekonomisi Sempozyumu*. İstanbul, 1989.

Yazıcı, Nesimi. *Tanzimat Döneminde Osmanlı Haberleşme Kurumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, (1992).

Yıldırım, Mehmet Ali. *Tanzimat Döneminde Meslek Okulları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.